

KRÚDY GYULA SZINDBÁD ÚTJA A HALÁLNAÁL

ÖTÖDIK ÚT

Abban az időben Szindbád, a csodahajós igen szegény volt, elhagyatott, és beesett, sárga arcát többnyire a hold világította meg, amikor éjszakáinkint Sztambul külvárosában bolyongott.

Régezte azt írták volna a meseírók, hogy Szindbád gonosz emberek kapzsisa miatt vesztette el vagyonát. Pedig nem így történt. Szindbád a maga könnyelműsége és kapzsisa miatt ment tönkre. Szíriai kereskedőkkel kockázott, s a perdülő kockán elúszott Szindbád vagyunkája, hajója, selyemköpenye. Kifosztott koldusként bolyongott az éjszakában, és valóban igen céltalannak látta az életet, amelyhez pedig mindig ragaszkodott.

Ebben a nyomorúságos időben a hajósnak még a szerelemhez sem volt kedve, és csupán megszokásból bámult utána egyik-másik asszonynak: A cipők, a nyergesek, a magos-sarkúak vagy a szalagos félcipők még megdobbantották szívét, ha csinosabb nő viselte lábán, de tovább már nem jutott Szindbád.

A szegénységben elerőtlenedve, ellustulva nem vállalkozott könnyű kalandokra, és dehogyan örült, ha bársonyos, álmodozó vagy révedező pillantásokkal találkozott a szeme.

A gazdag és vidám Szindbád azelőtt messzi utakra is hajlandó volt, ha egy szoknyafodrocska csalogatta. Ment Pestről Budára, a Népligettől a Margitszigetig vagy talán még tovább is. De most a legközelebbi sarokig sem ment, ha elsuhanat mellette egy kedves kis nő, akinek fehér fátyola volt és szalagos félcipője.

Szindbád a sorsra, a véletlenre bízta élete hajóját, csak homályosan sejtette, hogy most is, mint már annyiszor, valamely leány vagy asszonyféle akad útjába, aki majd új életet önt belé, friss vért az ereibe és új gondolatokat kiégett agyvelejébe. Harminc esztendő volt, és már tizenöt esztendő kora óta a nőknek és a nőkért élt.

Csak a nők mulattatták, csak ők érdekelték. Amit tanult, olvasott vagy utazott, mind csak azért tette, hogy a nőknek hazudhasson, mesélgethessen. A legszebb tengeren, a legnagyobb felhők és a legpirosabb vitorla alatt sem látott mást, mint a tengerparton fürdő halászléányt.

Ismeretlen nagy városok aranyos tornyai alatt bolyongva, a csodák világa nem hatotta meg szívét, de felvillant a szeme, ha egy kedvére való asszony lépkedett el mellette.

A nőket kereste mindentűt: erdőkbe utazva vagy a téli tájon szánon nyargalva. A színházban csak a balett, a templomban az imádkozó asszony érdekelte. Midőn céltalanul, ok nélkül utazott messzi tájak felé, ismeretlen szigetországok világában titkon és igazán csak az idegen, eljövendő nőket leste a szemével, a szívével.

Sokszor bolyongott kisvárosok girbe-gurba utcáin, idegen kis házak között, ahol teljesen ismeretlen emberek laktak, és mint a lesben álló vadászon fut keresztül az izgalom, úgy állott meg Szindbád az ablak alatt, ahol egy csinosabb, kedvesebb női fejet fedezett

fel. Ah, mily óriási diadalom volt ismeretlen városokban, ismeretlen nőket elcsábítani! – aztán tovább utazni! Csókokat lopni nőktől, akik soha nem látták, nevét nem tudták, hírét sem hallották!

Gyakran üldögélt Fiumében egy kávéházban, a hátulsó ablaknál, ahonnan a kilátás egy szűk, nedves utcácskára nyílik, ahol az emeleti ablakokon tarka ruhákat szárítanak, és egy varróiskola van ott valahol, ahol fiatal süldőleányok varrogatnak. A varróleánykákat megleste Szindbád, és velük sokszor elmulatgatott, midőn estefelé hazamentek, és sokszor kedves emlékekkel utazott tovább...

Máskor a soktornyú Lembergbe ment, ahol vallásos zsidónők tarka ruháikban szívesen néztek az idegen utazó szemébe, és a megvesztegetett kapus titkon nyitja ki előttük a fogadó ajtaját az esthomály beálltával. Sok tüzes szem, sok forró csók, sok őszinte szívből jövő ölelés emléke fűzte Szindbádot a szeles Lemberghez.

Így élt Szindbád, amíg fiatal volt, és gyakran hódított meg nőket hevesységével vagy közönyével.

Akkoriban – midőn szegény és a szegénységében ellustult volt – egyszer találkozott végre egy leánnyal, aki virágot árult egy táncoshelyen, és megigéztetve telepedett le Szindbádhoz. Szindbád álmosan nézte a táncospárokat, és eleinte ügyet sem vetett a leányszóra. Csak jó darab idő múltán vette észre, hogy a leánynak harmatos szeme van és szív alakú arca. Az ajka sokatmondólag remegett, amint Szindbád az arcát az ajkához nyomta. A keze lehanyatlott.

– Nos, mit akarsz mondani? – kérdezte Szindbád azon a fojtott, mély hangon, amely hasonlatos volt a mélyhegedű hangjához, és amely hangon némely nőkkel beszélni szokott.

A leányban valami csendes zokogás rejtőzött, amely olyanforma volt, mint egy hoszszú és hatalmas sírás maradványa. Lassan, fojtva felelt, hogy zokogása elő ne törhessen.

– Szeretnék meghalni, és nemsokára meg is fogok halni.

Szindbád, bár már sokszor hallott ilyent a nők szájából, szelíden megsimogatta a leány nedves, meleg arcát.

– Kár volna érted, még fiatal vagy.

A leány csak a vállát vonogatta, és elszántan nézett maga elé.

– Pedig úgy lesz, ahogyan mondom.

Szindbád álmosan, félíg lehunyt szemmel nézte a táncoló és kurjongató mulatókat.

– Talán szerelmes vagy? – kérdezte később.

– Nem vagyok szerelmes.

– Hát?

A leány a nedves, összegyűrt kendőjét a szájára szorította, és a zokogással együtt a monivalóját is visszafojtotta. Szindbád elfordította a fejét, és hallgatott. A virágáros lány jó darabig még sóhajtozva, pihegve, mint egy sebzett madár üldögélt Szindbád asztánál, aztán a kosarát felkapva, gyorsan tova sietett. A hajós elgondolkozva nézett utána. Tizenhat éves lehetett a leány, és aranybarna haja koszorúban volt, mint a virágszál. termete karcsú, vékonyka: igen szép menyasszony lesz belőle a másvilágon – gondolta Szindbád, amíg tünyn felhajtotta poharát.

A zene zengett, és a szivarfüst könnyű fellegként lebegett a lámpások körül. A nők – többnyire könnyűvérű, éjszakai nők találkoztak – farsangi jókedvvel emelték kezükkel uszályukat, és a fényes cipőket könnyű por lepte be. A hajdíszek megbomlottak, és

a kiszabadult hajszálak, mint a hosszú fűszálak a szélben, röpködtek tánc közben. A nők többnyire itt tanultak meg táncolni, és a valcert mindnyájan férfimódjára táncolták, mint azon idős, de még nem elvirult, hervatag, de még szépségére büszke, hatalmas termetű, bécsi asszonyság táncolta, aki csak néha-néha ereszkedett a táncolók közé, és briliánsai, valamint mályvaszínű selymushálya előtt tiszteletteljesen nyitottak utat a ház fiatal hölgyei. A zene ilyenkor vígabban, erőteljesebben zengett az emelvényről, a szemüveges karmester fogatlan szájával sűrűn kiáltotta:

– Brávó, Téssza!

És a bécsi hölgy hatalmas termetével, büszke, gúnyos mosollyal lendült tova gaval-
lérja karján.

Diákok, iparosok, éjszakázó lumpok zörögtek cipőikkel a tánchely parkettján, szélesre kötött nyakkendők libegtek, és a söröspalackok nagyot puffantak.

A szívalakú arcocska ismét megjelent Szindbád mellett.

– Kérem az urat, kísérjen haza! – mondta szégyenlősen, megzavarodva a virágáros hölgyecske. Fejére immár zöld harasztkendő volt borítva. A szeme vörös volt az előbbeni sírástól, és gyöngye, halovány szeplőcskék látszottak finom, ideges orra mellett.

Szindbád készségesen felállott, és olyanformán hajolt meg a kis virágárusnő előtt, mintha az hercegnő volna:

– Parancsára állok! – szólt, és karonfogva a leányt, ünnepélyesen és gyors léptekkel kivette a tereméből.

Szótlanul mentek a téli hajnalban. Az utcákat nagy hó borította, és a kocsik tompán gördültek tova pislogó lámpásaikkal. A Keleti pályaudvar órája bágyadtan világított a magasból, sötét árnyak suhantak el a hóvilágította téren, a leányka erősen kapaszkodott Szindbád karjába.

– Ezen az úton már egyszer megtámadtak... Azért kértem. Bocsásson meg.

A kendőt az arcára húzta, és a keze remegett Szindbád kezében.

A Nefelejcs utcán befordultak, és egy kapu előtt megállottak.

– Isten áldja meg önt, köszönöm, hogy elkísért – mondá a leány, és a csengő gombját hosszasan megnyomta.

Szindbád csodálkozva nézett a leányra:

– Nos? Már elválunk egymástól? Hisz még meg sem ismerkedtünk! Engedje meg, hogy szobájába kísérem, idekünn hideg van, megfáztam.

– Máskor, uram.

– Szép gyermekem, nem bánja meg, ha szeretni fog...

– Máskor, uram. Most valami dolgom van otthon. Kérem, maradjon itt a ház előtt. Valami virágot vagy egyebet ledobok önnek ablakomból, ha szobámba értem.

Így szólt a leányka, és ugyancsak kellett vigyáznia, hogy a fojtogatott zokogás el ne némsítsa hangját. A kendő alatt forrón és erősen megszorította Szindbád kezét.

– Ön jó fiúnak látszik...

A kapu e percben felnyílt, és a leány kendőjét arca elé rántva, gyorsan, titokzatosan besurrant a kapun. A kaput dörmögve vágta be valaki, és Szindbád elégedetlenül tett néhány lépést a ropogó havon.

– Bolond kis teremtés – dűnnyögte.

Néhány perc múlt el. Az éjszaka, a hajnal nagyon csendes volt a Nefelejcs utcá-

ban. Hallani lehetett, hogy valahol messze döcög egy szekér... Ekkor odafent, a magasban hangos robajjal nyílt ki egy ablak.

– Odalent van, uram? – kiáltotta egy gyöngye hang nagyon messziről.

Szindbád a magasba fordította a fejét.

A szürke felhők alól, a hideg magasságból egy fehér lepke szálldosott lefelé. Egy fehér madár röptül le a téli éjben a havas föld felé. A virágárusnő volt, aki levette magát a ház harmadik emeletéről.

Szindbád, mint babonás ember, később egy marék véres havat vett a kezébe, és magában azt gondolta, hogy a szegény leány kiomlott vére feloldozza őt eddigi balsorsa alól. Csillaga újra felragyog, és hajója szerencsés szelekkel röptül tova.

1911

ELEMZÉS

VÁZLAT

Bevezetés: Krúdy – új világlátás (*homo aestheticus*), új, lírizált novella, narratív (alig van dialógus), introspektív próza

Téma: az élet misztériuma, profán megváltás

Elbeszélő: E/3, a történet elmondása objektív, tényszerű, a belső világ, gondolatok, érzések közvetítése lírai (metaforák, hasonlatok, hangulatfestő szavak, impresszionizmus, szecesszió, szimbolizmus)

Szerkezet: klasszikus (előtörténet, határhelyzet, konklúzió)

- **Expozíció** – atmoszférateremtés, a hős előtörténete, anticipálás, Szindbád időtlenítése – konkrét helyszínek – Ezeregyéjszaka (mítosz) – a Monarchia városai (jelen) valójában kortól és időtől független történet

- **Határhelyzet** – szimbolista – táncoshely (bál-toposz) = élet, két elkülönülő hős: Szindbád (kiegött, cinikus, kívülről szemlél mindent, ironia), virágáruslány (fiatalság, szépség, érzélem, tragikum), a lány és az öreg táncosnő ellentéte

- **Konklúzió** – a szimbolikus határhelyzet értelmezése, a jövő előrevetítése

- **A cím:** szimbolikus – út toposza, halálnál – szokatlan határozórag, a konkrét halál absztrahálása

 1911 a modern magyar introspektív¹ próza nyitánya. Ekkor indul útjára a Szindbád-sorozat, amellyel Krúdy nemcsak új prózastílust és novellát, hanem egy új szemléletmódot is teremt. Az introspektív próza önmagában nem új, hiszen a vallomás- és memoárirodalom, illetve a szentimentalista regény már régen meghonosította. Lényege, hogy a szöveg a belül megélt valóságra koncentrált, azaz a tudati folyamatokra, s a külső történések elhalványítottak vagy lényegtelenek. Az elbeszélő főleg a hős gondolatait, érzéseit közvetíti, a műnek epikus története alig van. A Krúdy-féle próza még nem a modern tudatfolyam² joyce-i

¹ introspektív: befelé figyelő

² tudatfolyam: *stream of consciousness*, William James, amerikai filozófus kifejezése

³ asszociáció: képzettársítás

változata, melyben szinte eltűnik az elbeszélő, hogy a hős belső monológjai, asszociációi³ vegyék át a terepet, de már közel áll ahhoz, amennyiben a történetet a szereplő visszaemlékezései irányítják. Nála azonban még nagyon is jelen van az elbeszélő, a hősök csak ritkán beszélnek, lelki folyamataikat a narrátor szövege tartalmazza, nem belső monológ.

Krúdy stílusa túlnyomórészt impresszionista, ő teremti meg az úgynevezett lírai novellát a magyar prózában addig uralkodó anekdotikus helyett. Az anekdotikus novella lényege a rövid, váratlan fordulatra, esetleg csattanóra épülő történet, amit az író lélektanilag vagy filozófiailag elmélyíthet. Krúdy szakít az ideologikus irodalommal, kerüli a nagy társadalmi kérdéseket, világa a magánélet szférájára terjed ki, hősei ideológiamentes hétköznapiakban élnek. Főhőse vagy alteregója, Szindbád archetipikus⁴ csavargó, egyszerre mítikus és Krúdy korabeli figura, az *Ezeregyéjszaka* hajósa, a pikareszkek kalandvágyó utazója, másrészt egy újfajta szemlélet megtestesítője: igazi *homo aestheticus*.⁵ Az életben a szépséget, az érzéki örömeket keresi, nem filozófál, nem moralizál,⁶ Kosztolányi szavaival élve „mint a fű-fa élő, / csoda és megcsodáló”.⁷ Az élet kimeríthetetlen esztétikuma számára a nőkben testesül meg, mindig újabb és újabb kalandokban keresi a szerelem testi-lelki élményét. Élete műalkotás, amely a szépség áhítatos vagy extatikus pillanataiban íródik. „Mindent szeretett, ami hazugság, illúzió, elképzelés, regény...”⁸

A *Szindbád útja a halálnál* szimbolista mű az élet misztériumáról, életről-halálról, de olyan távolságtartással, amely megakadályozza a történet szentimentálissá válását. Bár konkrét helyszínen játszódik (a Keleti pályaudvar környékén), a tér és az idő lényegtelen, a táncterem toposza⁹ időtleníti, szimbólumokká emeli a hősöket. A történet csak ennyi: az elszegényedett és megcsömörlött Szindbád egy táncoshelyen megismerkedik a virágáruslánnyal, akit hazakísér, majd tanúja lesz öngyilkosságának. A lány kiömlött vérét sorsa jobbra fordulásának előjeleként értelmezi.

Mint epikus műveknél általában, először az elbeszélő személyét, nézőpontját kell kiderítenünk, hogy tisztán lássuk azt a tükröt, amely a történetet és a hősöket vetíti elénk. A novella narrátora író-elbeszélő, aki egyes szám harmadik személyben, visszafogott hangon, a hőstől távolságot tartva, olykor ironikusan mondja el az eseményeket. Objektivitása azonban csak álca. Ez a távolságtartás valójában Szindbád távolságtartása az élettől válságos korszakában, amikor „ellustult” és kiégett volt. Nézzünk egy példát a távolságtartó ironiára!

„Tizenhat éves lehetett a leány, és aranybarna haja koszorúban volt, mint a virágszál. A termete karcsú, vékonyka: igen szép menyasszony lesz belőle a másvilágon – gondolta Szindbád, amíg tunyán felhajtotta poharát.” Az első mondat az elbeszélő leírása, amelyben egy lírai hasonlattal jeleníti meg a lány szépségét. A második mondat már Szindbád gondolata, amely folytatja az elbeszélői leírást, és észrevétlenül vált át a hős cinikus reflexiójába. Az „amíg tunyán felhajtotta poharát” újra az elbeszélő szövege, amelyben a „tunyán” szó érzékelteti Szindbád közönyét és egyben az elbeszélői ironiát. A narrációra ez az észrevétlen nézőpontváltás jellemző, az eseményeket és a szereplőket mindig két szem-

⁴ archetípus: ősi kép, szimbólum

⁵ *homo aestheticus* : az esztétikum, a szépség, a művészet embere

⁶ moralizál: erkölcsi fejtegetésekbe bocsátkozik, erkölcsi ítéletet mond

⁷ Kosztolányi Dezső: Esti Kornél éneke

⁸ Krúdy Gyula: *Szindbád*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985. 13. o.

⁹ toposz: gyakran használt kép, szimbólum

pontból látjuk: az író-elbeszélő lírai megjelenítésében és Szindbád életunt közönyén keresztül. Ez a kettősség valójában Szindbád két énjének a kivetülése: a lírai leírások fiatalkori, lelkes, az élet szépségeiben gyönyörködő szemléletét tükrözik, az ironikus-cinikus szövegrészeket a harmincévesen megcsömörlött férfi közönyét.

A novella felépítése a klasszikus hagyományt követi, az expozícióban a hős előéletét idézi fel, majd jön a sorsfordító határhelyzet (a virágáruslány halála), végül a jövőt előrevetítő befejezés.

Az expozíció időszembesítésre épül, a harmincéves Szindbád életérzésének és múltjának ellentétére. A válság korszakára az elbeszélő csak általánosságban utal: „abban az időben”, „akkoriban”. Ezek a névmási időhatározók választják el a múlt két síkját, a válság előtti és alatti. A bevezetés retrospektív,¹⁰ a válság időszakának leírásával kezdi, majd ellenpontozásként felidézi a korábbi múltat, ekképp látjuk a hős előéletét mindössze két oldalban összegezve. Ez a szerkezet szinte minden Szindbád-novellában visszatér, az eredetileg folytatásokban megjelent sorozat darabjai így válnak önmagukban is kerek egész történetekké, jellemrajzzá.

A novella szimbolizmusának egyik forrása Szindbád alakjának időtlenítése. A felvezető mondatban az *Ezeregyéjszaka* hőse jelenik meg: „*Abban az időben Szindbád, a csodahajós igen szegény volt, elhagyott, és beesett, sárga arcát többnyire a hold világította meg, amikor éjszakánként Sztambul külvárosában bolyongott.*” A mesék mitizáló világát idézi a hold és a bolyongás toposza, amelyek sejtelmes atmoszférát teremtenek itt a mű elején. Ezt a misztikus hangulatot töri meg az elbeszélő ironia: „*Rége azt írták volna a meseírók [...] Pedig nem így történt.*” A csodahajós elszegényedésének története már romantikától mentes élettörténet, a hazardjátékos Szindbád balszerencséje. Az *Ezeregyéjszaka* világa észrevétlenül csúszik át Krúdy jelenébe: a második bekezdésben Szindbád, a hajós még szíriai kereskedővel kockázik Sztambulban, pár mondattal később már a Margitszigeten utazik egy „szoknyafodoroska” után. Ezek a tér- és időbeli áttűnések, a hős átváltozásai teremtik meg azt az időtlen, álomszerű világot, amelyben Szindbád él. A válságos korszak jellemzését egy, a befejezést előrevetítő mondat zárja le: „...csak homályosan sejtette, hogy most is, mint már annyiszor, valamely leány vagy asszonyféle akad útjába, aki majd új életet önt belé, friss vért az ereibe és új gondolatokat kiégett agyvelejébe.” Ez a mondat előrevetít meg nem is, hiszen valóban a virágáruslánnyal való találkozás lesz sorsfordító, de nem a lány személye, hanem halála.

Az expozíció második részében az ifjú Szindbád életét idézi fel az elbeszélő. „*Harminc esztendő volt, és már tizenöt esztendő kora óta a nőknek és a nőkért élt.*” A hőskor megidézésekor téren és időn keresztül csapong az elbeszélés, tengereken és kávéházakban járunk, Fiumétól Lembergig, azaz az Osztrák–Magyar Monarchiában, de a konkrét helyszíneknek nincs jelentősége, Szindbád igazi világpolgárként csavarog az életben. „*A nőket kereste mindenütt: erdőbe utazva vagy a téli tájon szánon nyargalva. A színházban csak a balett, a templomban az imádkozó asszony érdekelte.*” Ez utóbbi mondat árulkodik leginkább Krúdy hőséről. Az élet esztétikuma, a természeti szépségek, kulturális értékek csak díszletei az életnek, amelyek nem hozzák izgalmába, csupán a nők. A templomban imádkozó asszony erotikus vonzereje nemcsak profán, hanem kifejezetten pogány életörömről vall, amely nem ismer társadalmi kötöttségeket. Szindbádnak nincs vallásos hite, sem eszméi – ekképp előítéle-

¹⁰ retrospektív: visszatekintő

tei sem, ezért nyitott minden ismeretlenre. Egyetlen credója¹¹ a gyönyör keresése. Innen és túl van erkölcsi normákon, ezért szabad és független, mindentől és mindenkitől. Ezért kíván mindig újabb nőket, mert mindegyikükben a szépségnek, a gyönyörnek csak egy-egy részletét találja meg, egy titokzatos tekintetet, egy kecses bokát, egy vonzó kézmozdulatot. Érzelmileg nem kötődik hozzájuk, de nem a pusztá szexuális vágy hajtja. „*Am ruhállanul egyformák a nők, s a boldogtalan Szindbád erre sohasem gondolt.*”¹² A legszenvedélyesebb pillanatokban is megőrzi távolságtartását, készen az elutazásra, újabb kalandra. A birtoklás, a ki-elégülés egyben az érdeklődés elvesztését is jelenti, márpedig az ő hajtóereje az illúzió, aminek, mint tudjuk, a valóság a halála. Az elbeszélő szerint Szindbádöt „*Csak a nők mulattatták, csak ők érdekelték.*” S valóban, az elbeszélés során, mintha két különböző tekintetet követnénk, Szindbádét, akit hidegen hagy a világ, csupán a nőket figyeli, és az elbeszélőt, aki hősével ellentétben gyönyörködik az élet szépségeiben, hiszen rendkívül érzékletesen írja le azokat a helyszíneket, ahol Szindbád csak a nőket veszi észre. „*A legszebb tengeren, a legnagyobb felhők és a legpirosabb vitorla alatt sem látott mást, mint a tengerparton fürdő halászeleányt. Ismeretlen nagy városok aranyos tornyai alatt bolyongva, a csodák világa nem hatotta meg szívét, de felvillant a szeme, ha egy kedvére való asszony lépkedett el mellette. [...]* Ah, mily óriási diadalom volt ismeretlen városokban, ismeretlen nőket elcsábítani! – aztán tovább utazni!” Az idézet utolsó mondata kilóg az elbeszélői szövegből, hiszen az valójában a hős felkiáltása, Krúdy verbálisan¹³ nem készíti elő a narrátor átváltozását, belső azonosulását a hőssel, pusztán a felkiáltójel és az „ah” indulatszó utal rá. Ez az időnkénti átváltozás, amire már láttunk előbb is példát, azonban felhívja a figyelmünket arra, hogy az elbeszélő ironikus távolságtartása valójában a hős öniróniáját tükrözi. Szindbád nemcsak az őt körülvevő világot, s benne a nőket, de önmagát is kívülről szemléli, egyedül az igazó ismeretlenség titokzatos, költői pillanatait, a birtoklás előtti vágyakozást, azaz az illúzió lelkiállapotát hajszojla. „*A világ csak – hangulat.*” – írja Reviczky Gyula *Magamról* című versében, s ezt a szemléletet érzük tetten a Szindbád-novellák hősében és elbeszélőjében is. Mindketten a varázslatos hangulatokat keresik, Szindbád a nőkben, az elbeszélő pedig mindent, amit leír, sejtelmes hangulattal ruház fel, nem a valóságot festi, hanem annak szubjektív lenyomatát, egy költőibb-festőibb élet illúzióját. Ez a lelki motiváció teszi lehetetlenné Szindbád számára az egy helyben maradást, a tartós kapcsolatokat, hiszen a megszokás szétoszlatja az illúziókat. Az újabb és újabb ismeretlenek hajszolása azonban csömörhöz vezet, ez is az illúzió természetéből fakad. Így lett Szindbád harmincévesen kiégett.

„*Akkoriban*” – így kezdődik a sorsfordító határhelyzet, melynek leírásakor Krúdy a szimbolizmus eszközeivel él. A bál az újkori irodalom toposza az életre, a konkrét helyszínt az emberi világ, társadalom táncterembe sűrített szimbóluma. A környezet vidám, életörömtől harsogó, s ebben a derűs, felszabadult közegben találkozik Szindbád a virágáruslánnyal. Mindketten kiütkeznek a környezetből, hiszen nem vesznek részt a mulatságban. Szindbád az életunt kívülálló, a virágáruslány pedig a szegény, magányos és tragikus hős. A fiatal, halálra készülő lány ellenpontja a „*hervatag*” és gazdag bécsi aszszonyság, aki életörömtől duzzadva járja táncát. Életöröm és halálvágy, illetve közöny egy helyen, egy időben – ez maga az élet különbözőképpen megélve.

¹¹ hite¹² Krúdy Gyula: *Szindbád*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985. 14. o.¹³ szavakban

A jelenetet Krüdy drámaian építi fel: a táncmulatság zenétől, életörömtől hangos közegében hangzik el Szindbád és a lány csendes párbeszéde, ezt a hangulati ellentétet fokozza a két hős közötti különbség is. Szindbád a nőkkel szemben begyakorolt, rutinszerű gesztussal fordul a lányhoz: „– Nos, mit akarsz mondani? – kérdezte Szindbád azon a fojtott, mély hangon, amely hasonlatos volt a mélyhegedű hangjához, és amely hangon némely nőkkel beszélni szokott.” Erre a flörtöt kezdeményező álérdeklődésre a lány válasza váratlan mélyvallo-más: „– Szeretnék meghalni, és nemsokára meg is fogok halni.” A mondat tragikumát az elbeszélő azonnal letompítja a következő mondattal: „Szindbád [...] már sokszor hallott ilyent a nők szájából...” A készülődő tragédiát Krüdy fokozatos feszültségkeltéssel vetíti előre, de mivel a jelenetben Szindbád közönye és a fergeteges táncmulatság leírása dominál, az olvasó sem veszi túl komolyan a lány szavait. Szindbád nem hagyja, hogy beszéljen önmagáról, az elbeszélő pedig nem mondja el a lány történetét, így az a befogadó számára átélhetetlen marad, s az utolsó pillanatig más, hétköznapiabb befejezést vár. Ez az elhallgatás teszi azután még drámaibbá a lány öngyilkosságát. A virágáruslány visszatérő alak az újkori irodalomban, általában a tiszta értékek, a romlatlan ifjúság szimbóluma. Szindbádra azonban nincs hatással, a lányt körülvevő tragikus légkör nem érinti meg, kétségbeesett szavaira cinikusan reagál. „Kár volna érted, még fiatal vagy.” „Tálan szerelmes vagy?” „Bolond kis teremtés.” A lány vallomásra kész gesztusaira nem válaszol, „tunyan felhajtotta poharát.”

A jelenet leírásakor az elbeszélő eltávolodik hőseitől; míg Szindbád a táncot és a lányt fásult, már-már cinikus közönnyel nézi, addig az elbeszélő belefeledkezik a táncmulatság, a környezet expresszív leírásába, a lány szépségének költői megjelenítésébe. A hatalmas szem és szív alakú arc már előrevetíti a tragédiát, amint az esti utca megjelenítése is. „A virágárus lány egy darabig még sóhajtozva, pihegve, mint egy sebzett madár üldögett... [...] A Keleti pályaudvar órája bágyadtan világított a magasból, sötét árnyak suhantak el a hóvilágította téren...” Az ablakból kizuhanó test leírása is szimbolista: „A szürke felhők alól, a hideg magasságból egy fehér lepke szálldosott lefelé. Egy fehér madár röpiült le a téli éjben a havas föld felé.” A leírás toposzai, a lepke, amely a lélek szimbóluma, a fehér szín, amely a tisztaságé, a téli éj, amely a halálé, az ártatlan áldozat archetípusává¹⁴ emelik a lányt.

A befejezés mindössze két mondat, a váratlan halál keltette katarzis is szindbádi. Krüdy kerül a mély megrendültséget, megmarad a szimbolizmus távolságtartó, az egyéni tragédiát jelképes síkra emelő világában. A cím is elidegenítő: „Szindbád útja a halálnál.” A szokatlan határozórag (-nál) elvonatkoztat a lány konkrét halálától, a hősrre nem a lány személye van sorsfordító hatással, hanem a halál maga. „Szindbád, mint babonás ember, később egy marek véres havat vett a kezébe, és magában azt gondolta, hogy a szegény leány kiomlott vére feloldozza őt eddigi balsorsa alól.” A mondat megfogalmazása: „kiomlott vére”, „feloldoz” a keresztény frazeológiát,¹⁵ Jézus passióját idézi, Szindbád útja a halálnál így válik profán megváltástörténetté. Pogány misztérium ez, vagy modern újjászületés „túl jön és rosszon”.

¹⁴ archetípus : ősi szimbólum

¹⁵ frazeológia: szóhasználat